

A R T Y K U Ł Y

Ks. Jan Dyduch

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Rola biskupów emerytów w Kościele

Wstęp

Ojciec Święty Jan Paweł II w adhortacji posynodalnej *Pastores gregis* napisał: „Biskupi emeryci to kategoria pasterzy zasługujących na szczególną uwagę...” (nr 59)¹. Biskupi emeryci są przedmiotem zainteresowania Kościoła nie tylko ze względu na ich stale wzrastającą liczbę, ale przede wszystkim z powodu ich działalności pasterskiej w Kościele. Nadal są członkami Kolegium Biskupów, nadal są pasterzami oraz uczestniczą w potrójnej misji Chrystusa i Kościoła. Z tej misji wypływają ich zadania, określone prawem Bożym i kanonicznym. Biskupi emeryci wnieśli wiele dobra w życie Kościoła i społeczności ludzkiej, a korzystając z charyzmatu pasterza, z sakry i bogatego doświadczenia mogą i powinni nadal służyć wspólnocie kościelnej. Warto zatem, przynajmniej pokrótce, rozważyć ich rolę w Kościele.

¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores gregis*, [dalej: PG], Rzym, 16.10.2003.

I Status teologiczny i kanoniczny biskupów emerytów

Ojciec Święty Jan Paweł II naucza w przywołanej adhortacji: „Cały Kościół żywi głęboki szacunek dla tych naszych braci, którzy pozostają ważnymi członkami Kolegium Biskupów, oraz jest im wdzięczny za posługę pasterską, którą spełniali i nadal pełnią, ofiarując w ten sposób wspólnocie swoją mądrość i doświadczenie” (PG 59). Dzięki sakrze biskupiej, ci którzy ją przyjęli stają się członkami wspólnoty określanej jako *communio episcoporum*. Ta wspólnota należy do podstawowej struktury Kościoła. Wspólnota ta z woli Chrystusa wyraża naturę Kościoła i jego jedność². Jest to jedność w wielości. Jedność Kolegium Biskupów nie przekreśla jego różnorodności. Ta jedność w wielości i różnorodności stanowi wspólnotę osób powiązanych i połączonych więzami nadprzyrodzonymi, wypływającymi z sakramentu pełni kapłaństwa. Fundamentem i racją istnienia Kolegium Biskupów jest Kościół – wspólnota Ludu Bożego posiadająca strukturę hierarchiczną *communio hierarchica*³.

Kolegium Biskupów, do którego należą biskupi emeryci, jest w Kościele i dla Kościoła. Dlatego to Kolegium stanowi konstytutywny element Kościoła, bowiem bez niego nie ma prawdziwego Kościoła Chrystusowego. Poprzez więzy nadprzyrodzone łączące członków Kolegium, odwzorowuje ono Bosko-ludzką naturę Kościoła, w którym elementy nadprzyrodzone i doczesne są splecione nierozzerwalnie i wyrażają jego sakramentalną rzeczywistość⁴.

Przynależność do Kolegium Biskupów sprawia, że jego członkowie są powiązani więzami nadprzyrodzonymi między sobą, a także z Głową Kolegium – biskupem Rzymu. Naucza *Vaticanum II*: „Jak z ustanowienia Pańskiego św. Piotr i pozostali apostołowie stanowią jedno Kolegium apostołskie, w podobny sposób biskup Rzymu, następca Piotra i biskupi, następcy Apostołów, pozostają we wzajemnej łączności”⁵. To Kolegium apostołskie ujawniło się w pełni w dzień Pięćdziesiątnicy, a potem kolegialnie kierowało pierwotnym Kościołem, lecz zawsze z uwzględnieniem nadrzędnej funkcji Piotra. Kościół, a więc także jego

² Por. J. Dyduch, *Konferencja biskupów w świetle motu proprio „Apostolos suos”*, „Prawo Kanoniczne”, R. 41, 1998, nr 3–4, s. 62.

³ Por. tamże, s. 62–63.

⁴ Por. L. Moreira Noves, *Gli stati giuridici delle persone nella Chiesa. Presupposti teologici*, „Monitor Ecclesiasticus”, 1981, vol. 106, s. 368–369.

⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 22, [dalej: KK], Rzym, 21.11.1964.

elementy konstytutywne, z woli Chrystusa, otrzymały misję głoszenia i szerzenia Królestwa Bożego w świecie do końca świata, dlatego Kolegium apostoelskie trwa nadal w Kolegium Biskupów. Mówi o tym Sobór Watykański II w sposób następujący: „Paralelizm między Piotrem i resztą Apostołów z jednej, a papieżem i biskupami z drugiej strony – nie implikuje przekazania nadzwyczajnej władzy Apostołów ich następcom, ani rzecz oczywista, równości między Głową a członkami Kolegium, lecz jedynie proporcjonalność między stosunkiem pierwszym (Piotr – Apostołowie) i drugim (papież – biskupi)”⁶. Proporcjonalność ta w Kolegium Biskupów jawi się w tym, że Kolegium istnieje i działa w jedności ze swoją Głową – biskupem Rzymu, *sub Petro et cum Petro*.

Jednocześnie papież zachowuje nieuszczuploną władzę prymatu, czyli najwyższą, pełną, powszechną, bezpośrednią prawdziwie biskupią władzę, wykonywaną w sposób wolny w całym Kościele. Kolegium Biskupów wraz z Głową posiada także najwyższą władzę nad całym Kościołem. W tymże Kolegium uczestniczą biskupi emeryci, którzy są powiązani więzami nadprzyrodzonymi i jurysdykcyjnymi z Głową Kolegium – biskupem Rzymu, są oni także powiązani z całym Kolegium. Uroczystym sposobem wykonywania najwyższej władzy w Kościele jest sobór powszechny. Stąd biskupi emeryci mają prawo i obowiązek uczestniczenia w takim soborze, będąc wyposażonymi w głos decydujący. *Kodeks prawa kanonicznego* postanawia: „Wszyscy i tylko biskupi, którzy są członkami Kolegium Biskupów, mają prawo i obowiązek uczestniczenia w soborze powszechnym z głosem decydującym” (kan. 339 § 1). Mogą także uczestniczyć w wykonywaniu najwyższej władzy w Kościele, gdy zjednoczeni ze sobą i z papieżem, wezwani przez niego, spełniają akt kolegialny, który może być również przez niego dobrowolnie przyjęty⁷.

Oprócz przywołanej wyżej kolegialności w znaczeniu ścisłym (*effectus collegialis*) istnieje w Kościele kolegialność w znaczeniu szerszym (*affectus collegialis*). Tę drugą określa papież Jan Paweł II w sposób następujący: „Kiedy biskupi na jakimś obszarze sprawują razem pewne funkcje dla dobra swoich wiernych, to wspólne spełnienie posługi biskupiej staje się konkretną realizacją ducha kolegialnego (*affectus collegialis*), który jest duszą współpracy między biskupami na szczeblu regionalnym, krajowym i międzynarodowym”⁸.

⁶ KK, Wstępna nota wyjaśniająca, 1.

⁷ Por. Kongregacja biskupów, *Il vescovo emerito*, [dalej: VE], Roma 2008, s. 18.

⁸ Jan Paweł II, *Motu proprio Apostolos suos*, 12, [dalej: AS], 21.05.1998, [w:] „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), R. 20, 1999, nr 1, s. 21.

Tę kolegialność można postrzegać jako postawę kolegialną, a nawet lepiej jako „zmysł kolegialności” czy „odczucie kolegialności” jawiące się jako pewien rodzaj instynktu odpowiedzialności biskupów za cały Kościół⁹. Wśród przejawów takiej kolegialności trzeba wymienić konferencje biskupie czy synod biskupów. W kolegialności w znaczeniu szerszym uczestniczą biskupi emeryci. Motu proprio *Apostolos suos* postanawia: „Należy tu wziąć pod uwagę proporcje liczbowe istniejące między biskupami diecezjalnymi a biskupami pomocniczymi i innymi biskupami tytularnymi, aby ci ostatni, jeśli są w większości nie stwarzali ograniczeń dla rządów pasterskich biskupów diecezjalnych. Uważa się jednak za wskazane, aby statuty konferencji episkopatów przewidywały udział w ich pracach biskupów emerytów z głosem doradczym. Należy zadbać zwłaszcza o to, aby brali udział w pracach niektórych komisji studyjnych, gdy poruszają one kwestie, w których dany biskup emeryt jest szczególnie kompetentny” (nr 17). Wydaje się, że zgodnie z przywołanym wskazaniem motu proprio *Apostolos suos* biskupi emeryci są w jakiś sposób – włączeni w konferencje biskupie i mogą uczestniczyć w ich pracach, stosownie do postanowień statutów. Przysługuje im jednak tylko głos doradczy.

Konferencja Episkopatu Polski przyznała biskupom emerytom (seniorom) prawo uczestniczenia w Zebraniach Plenarnych Konferencji, bez możliwości udziału w głosowaniach. Nie są powoływani do grona komisji, rad i zespołów Konferencji¹⁰. Niedopuszczenie biskupów emerytów w skład komisji, wydaje się być niekompatybilne ze wskazaniem *Apostolos suos*.

Sytuacja prawna biskupa przechodzącego na emeryturę – w relacji do diecezji, której był biskupem – została uregulowana w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 r. Postanawia on: „Biskup którego zrzeczenie się urzędu zostało przyjęte, zachowuje tytuł emeryta swojej diecezji i jeśli sobie tego życzy, może zachować mieszkanie w tej diecezji, chyba że w pewnych przypadkach inaczej zadecyduje Stolica Apostolska ze względu na specjalne okoliczności” (kan. 402 § 1). Kodeks z 1917 r. nie zna pojęcia (terminu) „biskup emeryt”. W przypadku przyjętego przez Stolicę Apostolską zrzeczenia się z urzędu biskupiego wyznaczała ona – zrzekającemu się biskupowi – stolicę tytularną. W ten sposób tracił on wszelkie więzy z diecezją, w której dotychczas był biskupem¹¹.

⁹ Por. S. Nagy, *Doktryna Synodu*, „Analecta Cracoviensia”, 1970, t. 2, s. 172.

¹⁰ Por. *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski”, [dalej: AKEP], R. 3, 1998, nr 1, s. 152.

¹¹ Por. VE, s. 26.

Pewną zmianę w przywołanej sprawie wprowadza dekret soborowy o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele. Wzywa on biskupów, którzy z powodu wieku czy innych przyczyn nie mogą skutecznie wypełniać swoich zadań, do rezygnacji z urzędu¹². Normy wykonawcze do przywołanego dekretu soborowego postanawiają: „[...] usilnie prosi się wszystkich biskupów i tych, którzy są z nimi zrównani w prawie, ażeby zaraz po przekroczeniu 75 roku życia złożyli dobrowolnie zrzeczenie z urzędu kompetentnej władzy [...]”¹³. Omawiane motu proprio nie podaje, jakie więzy zachowuje biskup z diecezją po przyjęciu przez władzę kompetentną jego rezygnacji. Czyni to dopiero dokument Kongregacji ds. Biskupów *De titulo tribuendo episcopis officio renuntiantibus*. Stwierdza on, że biskup emeryt zachowuje więzy duchowe z diecezją, której był dotychczas biskupem. Dzięki czemu posiada tytuł emeryta swojej diecezji i nie zostaje przeniesiony do innego Kościoła tytularnego. Postanowienie to zatwierdził papież Paweł VI¹⁴.

Postanowienie powyższe przejął *Kodeks prawa kanonicznego*, jak już wspominaliśmy, wskazując także na niektóre jego konsekwencje: „Konferencja Episkopatu powinna zatroszczyć się o zabezpieczenie biskupowi zrzekającemu się z urzędu odpowiedniego i godnego utrzymania, mając w pierwszym rzędzie na uwadze obowiązek ciążyący w tym zakresie na diecezji, której służył” (kan. 402 § 2). Prawodawca, w pierwszej kolejności, zobowiązuje diecezję, w których pełnili posługę biskupi emeryci, do zorganizowania im odpowiedniego utrzymania. W wyjątkowym przypadku winna to uczynić konferencja biskupia danego kraju. Konferencja Episkopatu Polski zarządziła na ten temat co następuje: „Biskup senior, po rezygnacji z urzędu ma prawo do godziwego mieszkania i utrzymania oraz potrzebnej opieki na koszt diecezji, w której pełnił posługę z uwzględnieniem posiadanego ubezpieczenia i trwałych dochodów osobistych (emerytura, renta inwalidzka itp.)”¹⁵.

Więzy emerytowanego biskupa diecezjalnego z diecezją są, w ocenie prawodawcy, bardzo mocne. Wyraża to przepis pozwalający go grzebać w kościele

¹² Por. Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, 21, [dalej: DB], Rzym, 28.10.1965.

¹³ Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, 11, [dalej: ES], Rzym, 6.08.1966, [w:] *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, [dalej: PPK], zebrał i opr. E. Szafronowski, t. 1, Warszawa 1969, z. 1, s. 47.

¹⁴ Por. VE, s. 59–60.

¹⁵ AKEP, s. 152.

katedralnym: „W kościołach nie należy grzebać zmarłych, chyba że chodzi o Biskupa Rzymskiego, kardynałów lub biskupów diecezjalnych, również emerytowanych, którzy powinni być chowani we własnym kościele” (kan. 1242 KPK). Przywołane wyżej przepisy dotyczą, przede wszystkim, biskupów diecezjalnych, analogicznie należy stosować je, zwłaszcza te dotyczące utrzymania, do biskupów pomocniczych i koadiutorów (por. kan. 411 KPK). Nieco inaczej wyglądają więzy biskupów pomocniczych z diecezją, bowiem inny jest charakter władzy biskupa diecezjalnego a inny biskupa pomocniczego. Niemniej jednak biskup pomocniczy także jest członkiem Kolegium Biskupów i sprawuje urząd o wymiarze ogólnodiecezjalnym. Stąd także jest włączony w diecezję, nawet po przejściu na emeryturę.

II Zadania biskupów emerytów

Zadaniem biskupów emerytów jest kontynuowanie budowania Królestwa Bożego na ziemi przez wypełnianie potrójnej misji Chrystusa i Kościoła, którą otrzymali w konsekracji biskupiej. Naucza Sobór Watykański II: „Chrystus bowiem dał Apostołom oraz ich następcom nakaz i władzę, by nauczali wszystkie narody, uświęcali ludzi w prawdzie oraz obejmowali ich troską pasterską. Z tej racji biskupi stali się przez Ducha Świętego, który został im dany, prawdziwymi nauczycielami wiary, kapłanami i pasterzami” (DB 2). Tak więc biskupi emeryci są uczestnikami misji nauczycielsko-prorockiej, uświęcająco-kapłańskiej i królewsko-pasterskiej, otrzymanej od Chrystusa i Kościoła podczas święceń biskupich. Ta misja nie wygasa przez złożenie i przyjęcie rezygnacji czy to z urzędu biskupa diecezjalnego, czy biskupa pomocniczego lub koadiutora.

Każdy biskup jest nauczycielem wiary: „Wśród głównych obowiązków biskupów szczególne miejsce zajmuje głoszenie Ewangelii. Biskupi są zwiastunami wiary prowadzącymi nowych uczniów do Chrystusa i autentycznymi, czyli upoważnionymi przez Chrystusa nauczycielami, którzy powierzonemu sobie ludowi głoszą prawdy wiary...” (KK 25). Jako nauczyciel wiary biskup emeryt ma prawo wszędzie przepowiadać słowo Boże, chyba że biskup diecezjalny wyraźnie tego zabronił z powodu zaistniałej szczególnej sytuacji prawnie uzasadnionej” (por. kan. 763 KPK). W takim przypadku zakaz obowiązuje tylko na terenie jego jurysdykcji.

Biskup emeryt jest głosicielem wiary przez świadectwo życia dawane Ewangelii. Może jawić się ono w wieloraki sposób. Jednym z nich są braterskie

relacje między biskupem diecezjalnym a biskupem emerytem. Braterstwo wynika z przynależności do jednego Kolegium Biskupów, z uczestniczenia w tej samej misji apostołskiej oraz z tego samego przywiązania do Kościoła partykularnego. Braterstwo to jest świadectwem o szczególnym znaczeniu: „Braterska relacja istniejąca między biskupem diecezjalnym a biskupem emerytem będzie dobrym przykładem dla Ludu Bożego, a zwłaszcza dla prezbiterium diecezjalnego”¹⁶. Takim szczególnym świadectwem życia może stać się przyjmowane – z miłością i poddaniem się woli Bożej – cierpienie (por. AS 227).

Biskupi uczestniczą w posłudze uświęcająco-kapłańskiej Kościoła: „Biskup, posiadający pełnię sakramentu kapłaństwa jest szafarzem łask i najwyższego kapłaństwa, szczególnie co do Eucharystii, którą sam sprawuje, albo o której sprawowanie się troszczy, a dzięki której Kościół ustawicznie żywi się i wzrasta” (KK 26). Biskup emeryt dzięki pełni sakramentu kapłaństwa zachowuje prawo udzielania wszystkich sakramentów. Może udzielać sakramentów bierzmowania, pod warunkiem posiadania przynajmniej rozumnego domniemania zezwolenia biskupa diecezjalnego. Jest to warunek do godziwego udzielania tego sakramentu. W całym Kościele może sprawować sakrament pokuty i pojednania, udzielając rozgrzeszenia z grzechów oraz uwalniając, w zakresie sakramentalnym, z kar *latae sententiae*, jeśli nie zostały deklarowane ani nie są zarezerwowane Stolicy Apostolskiej. Może udzielać święceń diakonatu i prezbiteratu, jeśli otrzymał dymisoria od ordynariusza kandydata oraz konsekracji biskupiej, jeśli ma zlecenie papieskie. Może asystować przy zawieraniu związku małżeńskiego, jeśli ma odpowiednią delegację otrzymaną od ordynariusza miejsca lub proboszcza (por. AS 228).

Biskupi uczestniczą w posłudze pastersko-królewskiej Kościoła: „Biskupi kierują powierzonymi sobie poszczególnymi Kościołami jako zastępcy i legaci Chrystusa radami, zachętami, przykładem, ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy, z której jednak korzystają tylko dla budowania swojej trzody w prawdzie i świętości, pamiętając o tym, że kto jest większy, ma być jak mniejszy, a położony jak sługa” (KK 27). Charakter posługi pasterskiej biskupa emeryta kształtuje się inaczej niż biskupa urzędującego. Zasługuje on na jego szacunek i biskup urzędujący może korzystać z jego rad i doświadczeń. Jednak biskup emeryt zachowuje postawę lojalności i dystansu tak, aby nie wpływać na kierowanie

¹⁶ Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium Apostolorum successores*, 227, [dalej: AS], 22.02.2004, tłum. pol. Kielce 2005.

diecezją i winien unikać takich działań i kontaktów, które mogłyby czynić wrażenie tworzenia paralelnej władzy do władzy biskupa diecezjalnego, co przynosiłoby szkodę dla życia i duszpasterstwa wspólnoty diecezjalnej (por. AS 227).

Biskupi, wykonując posługę pasterską, sprawują w Kościele władzę prawodawczą. Szczególnymi narzędziami jej sprawowania są synody: diecezjalne, prowincjalne i plenarne. Synody prowincjalne i plenarne nazywa KPK partykularnymi. Postanawia on: „Na synody partykularne mogą być wezwani inni biskupi tytularni, także emeryci mieszkający na danym terytorium. Mają oni prawo głosu decydującego” (kan. 443 § 2). Sobór Watykański II postulował, aby instytucje soborów i synodów odżyły i przekształciły się tak, żeby lepiej i skuteczniej przyczyniały się do wzrostu wiary i przestrzegania dyscypliny kościelnej (por. DB 36). Realizując ten postulat, w okresie posoborowym, synody przybrały charakter duszpasterski, nie tracąc dotychczasowego charakteru jurydycznego. Synod pastoralny charakteryzuje się między innymi tym, że w jego działalność włącza się cała zainteresowana wspólnota wierzących, czy to diecezji, czy prowincji kościelnej, czy nawet całego kraju. Celem takiego synodu jest ożywienie wiary i odnowa życia religijno-moralnego Ludu Bożego danej wspólnoty. W tej optyce synod jawi się jako akcja duszpasterska, zmierzająca w swe prace zaangażować możliwie najszersze rzesze wiernych określonej wspólnoty¹⁷. Konsekwencją takiej koncepcji synodu jest dążenie do zaangażowania w jego prace wiernych świeckich, bo przecież oni stanowią zdecydowanie największą część Ludu Bożego¹⁸. Jest to jak określono „budzenie olbrzymia”.

Wydaje się, że w pracach tak zarysowanego synodu dużą rolę mogą odegrać biskupi emeryci, korzystając z wieloletniego doświadczenia duszpasterskiego i znajomości funkcjonowania struktur kościelnych. Stąd postulat, aby stali się koniecznymi uczestnikami synodu – powinni być wezwani, a nie tylko fakultatywnymi – mogą być wezwani. Szczególną rolę biskupi emeryci mogliby odegrać w synodzie diecezjalnym. Często przez wiele lat kierowali duszpasterstwem diecezjalnym, byli codziennymi jego uczestnikami. Tymczasem *Kodeks prawa kanonicznego* nie wymienia ich wśród członków synodu diecezjalnego. „Synod diecezjalny jest zebraniem wybranych kapłanów oraz innych wiernych Kościoła partykularnego, którzy dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej świad-

¹⁷ Por. T. Pieronek, *Synody pastoralne po Soborze*, „Znak”, 1972, nr 214, s. 459.

¹⁸ Por. J. Dyduch, *Świeccy w pracach i dokumentach Synodu Krakowskiego 1972–1979*, „Znak”, 1983, nr 244, s. 1126.

czą pomoc biskupowi diecezjalnemu, zgodnie z postanowieniem zamieszczonych poniżej kanonów” (kan. 640 KPK). Jednym z celów synodu diecezjalnego jest niesienie pomocy biskupowi w spełnianiu zadania rządzenia diecezją, przede wszystkim pomoc w wypełnianiu władzy ustawodawczej¹⁹. To wszystko wskazuje na to, że biskup emeryt powinien uczestniczyć w synodzie diecezjalnym, gdyż ma duże doświadczenie w tworzeniu prawodawstwa diecezjalnego. Należy przyznać mu głos doradczy, gdyż „Jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym jest biskup diecezjalny, inni członkowie synodu posiadają tylko głos doradczy [...]” (kan. 466 KPK).

Biskupi emeryci mogą być wybrani przez konferencję biskupią do uczestniczenia w zgromadzeniu synodu biskupów jako jej przedstawiciele (por. AS 230). Taką możliwość uznała Papieska Rada Interpretacji Tekstów Prawnych. Tę decyzję potwierdził papież Jan Paweł II 10 października 1991 r.²⁰. Synod biskupów należy do trwałych skutków wynikających z nauczania *Vaticanum II*. Jest to znak jedności papieża z biskupami oraz wyraz wspólnej troski całego Kolegium Biskupów o Kościół powszechny²¹. Papież Paweł VI powołał synod biskupów poprzez motu proprio *Apostolica sollicitudo* w dniu 15 września 1965 r.²². W następujący sposób uzasadnił powołanie tego nowego organu doradczego w Kościele: „Zważywszy przeto wszystko dokładnie – jako dowód naszego uznania i szacunku względem wszystkich biskupów katolickich, jak również, aby dać im możliwość w sposób bardziej widoczny i skuteczny uczestniczenia w naszej trosce o Kościół powszechny [...] erygujemy i ustanawiamy w Wiecznym Mieście Stałą Radę Biskupów”²³. Ta Stała Rada to synod biskupów troszczący się o jedność i dobro całego Kościoła. W jego działalności mogą uczestniczyć biskupi emeryci, posiadający znajomość życia Kościoła i funkcjonowania jego struktur. Te same racje przemawiają za tym, ażeby biskupi emeryci mogli być mianowani, do 80 roku życia, członkami lub konsultorami dykasterii Kurii Rzymskiej. Zachowują także prawo prezentowania w Stolicy Apostolskiej prezbiterów, których uznają za godnych i odpowiednich do posługi biskupiej (por. AS 230).

¹⁹ Por. tenże, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego*, „Prawo Kanoniczne”, R. 40, 1997, nr 3–4, s. 25.

²⁰ Odpowiedź Papieskiej Rady z 2.07.1991 r., [w:] *Il vescovo emerito*, dz. cyt., s. 63.

²¹ Por. J. Dyduch, *Kardynał Karol Wojtyła w służbie Kościołowi powszechnemu*, Kraków 1998, s. 90.

²² Zob. „Acta Apostolicae Sedis”, 1965, vol. 57, s. 775–780.

²³ Tamże, wstęp.

Zakończenie

W okresie posoborowym coraz wyraźniej jawi się w Kościele problem biskupów emerytów, których liczba ustawicznie wzrasta. Po przyjętej przez Stolicę Apostolską rezygnacji z urzędu biskupa diecezjalnego, pomocniczego czy koadiutora, pozostają oni nadal w Kolegium Biskupów, nadal są uczestnikami pełni Chrystusowego kapłaństwa, nadal są pasterzami.

Biskupi emeryci uczestniczą w potrójnej misji Kościoła i mogą wypełniać wypływające z niej zadania nauczania, uświęcania i pasterzowania, zgodnie z prawem Bożym i kanonicznym. Swoje kompetencje i doświadczenia biskupie oraz pasterskie powinni wykorzystać dla dobra diecezji, z którą byli i nadal są związani. W różnorodny sposób mogą służyć Kościołowi powszechnemu, szczególne możliwości daje im działalność w konferencjach biskupich.

Il ruolo dei vescovi emeriti nella Chiesa

Resumen

Il frutto del Vaticano II sulla gerarchia è nuovo modo di vedere lo stato ed i compiti dei vescovi emeriti. Dopo andare in pensione i vescovi emeriti rimangono nel collegio dei vescovi e partecipano pienamente al sacerdozio di Cristo e rimangono pastori del gregge. Approfitando della sapienza e ricca esperienza possono nei diversi modi servire la Chiesa universale lavorando nelle Conferenze Episcopali, specialmente nella diocesi, dove hanno esguito il ruolo del vescovo diocesano, ed alla quale sono sempre legati.